

DR. HAJNAL BÉLA

A kínai társadalom néhány új jelensége a népszámlálási adatok tükrében

A népszámlálások története

A Kínai Népköztársaság megalapítása (1949. október 1.) óta hat népszámlálást hajtottak végre. Az elsőt 1953-ban, nem sokkal az alapítás után, a másodikat 1964-ben, az 1959 és 1961 közötti társadalmi-gazdasági válságot követően. E népszámlálások adatait titkosították, és csak az 1990-es években hozták nyilvánosságra. Az 1953-as összeírás 2,5 millió számlálóbiztosot alkalmazott, a népesség száma (Tajvan nélkül) akkor 583 millió fő volt. Az 1964. évi census 695 millió főt számlált Kínában. A harmadik népszámlálást 1982-ben tartották az ENSZ segítségével, amely röviddel követte az 1978. évi gazdasági reform és a „nyitott ajtók” politikájának bevezetését. Ekkor a népesség száma már meghaladta az egymilliárd (1008 millió) főt. A negyediket 1990-ben hajtották végre, amely census nyolc év alatt 126 milliós népességnövekedést regisztrált (1134 millió). E népszámlálásban már több mint 7 millió számlálóbiztos segédkezett. Az 1990. évi kínai népszámlálás középpontjába a demográfiai szempontokat állították, de sok adatot gyűjtöttek az oktatásról, a foglalkoztatásról és a migráció okairól. Összehasonlítva Hongkong és az Egyesült Királyság népszámlálásával, Kínában jóval több információt gyűjtöttek a születésekről és a halálozásokról, ami nélkülözhetetlen a kínai népességtrendek figyelemmel kíséréséhez. Az ötödik (2000. évi) népszámlálás hivatalos eredményét 1266 millió főben határozták meg, de az alulszámlálás ténye miatt, melynek mértéke 1,8% volt, csak 1245 millió főt írtak össze. E népszámlálásnál használták fel először a térinformatika által nyújtott lehetőségeket. A digitalizált térinformatikai rendszer integrálja a térinformatikai információkat a népszámlálási adatokkal. A térinformációkat a területről készített fényképekkel is kiegészítették (Shen et al. 1999).

A hatodik népszámlálást a 2000. évi után éppen tíz évvel, 2010. november 1-jei eszmei időponttal bonyolították le. Ez a census a népességnövekedés jelentős lassulását rögzítette. A 2011. április végén publikált adatok szerint Kína népessége 1340 millió fő volt, ami 74 millióval haladta meg a tíz évvel korábbi. A család-háztartások átlagos nagysága a 2000. évi 3,44 személyről 3,10-ra csökkent. E változás a termékenység további mérséklésével és a népesség migrációjának növekedésével van összefüggésben. Ismert, hogy Kína – gyökeresen szakítva a gyors népességnövekedéssel – 1980-ban bevezette az „egy gyermek politikát”, noha az ötvenes évek teljes termékenységi arányszáma (7,0) ekkora már 2,7-re csökkent, ami 2010-re csaknem megfelelővé vált (1,4). A cél a termékenység további mérséklése, hogy 2050-re elérjék a népességszám stabilizálódását. Az „egy gyermek politika” megvalósításában a durva módszerektől (sterilizálás, abortuszkenyszer stb.) ugyan eljutottak a humanizált megoldási lehetőségekig, de a fejlett

világ nem kis aggodalommal figyeli a kínai népesedéspolitikai eredményeit és az ezzel járó gondokat (Kaufman 2006).

Az európai arányokkal ellentétben Kínában a férfiak vannak többen, arányuk 51,3%. A 100 nőre jutó férfiak száma a tíz évvel korábbihoz (106,7) képest csökkent, jelenleg 105,2. A népesség-összetétel egy évtized alatt jelentősen változott, különösen a 15 évnél fiatalabbak aránya mérséklődött drasztikusan, most 16,6%, ami 2000-ben még 22,9% volt. A 60 évesek és idősebbek aránya 13,3%, 2,9 százalékponttal több, mint az előző népszámlálásnál. A 65 évesek és idősebbek 8,9%-át teszik ki a kínai népességnek, egy évtized alatt e népességcsoportban 1,9 százalékpontos növekedés következett be. E változások a társadalmi és gazdasági fejlődés gyors ütemének, az életszínvonal jelentős fejlődésének, az alacsony termékenységnek, az öregedésnek, az egészségügyi és a szociális ellátás javulásának köszönhetőek.

Az összeírt népesség 91,5%-a a han nemzetiséghez tartozik, arányuk tíz év alatt 0,1 százalékponttal csökkent, amiből következik, hogy ugyanilyen mértékű emelkedés következett be a nemzeti kisebbségek körében. Tíz év alatt gyökeresen megváltozott Kínában az iskolai végzettség szerinti összetétel. A 100 ezer főre jutó felsőfokú végzettségűek száma egy évtized alatt két és félszeresére nőtt (3611 főről 8930 főre). Felső középiskolai végzettsége¹ 100 ezerből 14 032 főnek volt, ami tíz évvel korábban 11 146 főt tett ki. Az alsó középiskolai¹ bizonyítvánnyal rendelkezők számának növekedési üteme kisebb volt (33 961 főről 38 788 főre emelkedett), és csökkent a csupán általános iskolai végzettséget elérőké (35 701-ről 26 779-re). Az analfabéták aránya is jelentősen mérséklődött, 2010-ben rátájuk 4,1% volt, tíz évvel korábban még 2,6 százalékponttal több. Analfabéták a fiatalok és a középkorúak körében legfeljebb elvétve fordulnak elő, legnagyobb részük az öregek korcsoportjához tartozik.

Kínában ezekben a hónapokban válik a népesség többsége városlakóvá. 2010. november 1-jén a kínaiak 49,7%-a élt városokban, ekkor még a falusiak voltak többségben. A városba áramlás eredményeként a városi népesség aránya tíz év alatt 13,5 százalékpontos növekedést ért el, éppen elmaradva az 50%-os részaránytól. E rendkívülinek tekinthető migráció a gyors gazdasági és társadalmi fejlődés feltételeként, de eredményeként is értékelhető.

Eltérő regionális népességfejlődés

Folytatódott a népesség régiónkénti eltérő mértékű fejlődése. A várakozásnak megfelelően a Tengermellék, azaz a keleti régió tovább növelte népességi arányát, elérve az ország lakosságának 38,0%-át, ami 2,4 százalékponttal több, mint tíz évvel korábban. A többi régió összetételbeli aránya csökkent, leginkább a nyugati régióé, majd a központi régióé, míg az északkeleti aránya lényegében változatlan maradt. Az öt legnépesebb tartomány 2010-ben Guandong (magyar átírásban Kuantung vagy Kanton), Shandong (Santung), Henan (Honan), Sichuan (Szecsuán) és Jiangsu (Csiangszu), miközben 2000-ben Henan, Shandong, Guandong, Sichuan és Jiangsu volt a sorrend.

A népszámlálás legnagyobb meglepetése a minden várakozást felülmúló migráció. E jelenség ilyen ütemű növekedése váratlan a Kínai Népköztársaság hatvanéves történeté-

¹ Kínában a középfokú oktatás ma 6 éves (3 éves alsó és 3 éves felső középiskolai oktatással).

ben. Mintegy 261 millió főt másutt írtak össze, mint ahol a háztartás-nyilvántartásban szerepelt. Az 1950-es évek végétől a Kínai Népköztársaságban létrehozták az úgynevezett háztartás-nyilvántartási rendszert, hogy a lakosság mozgásszabadságát korlátozzák (Liang 2001). A rendszer szabályozta, hogy ki hol élhet, és csak ott veheti igénybe a közösségi szolgáltatásokat. Napjainkig a falusi lakos háztartás-nyilvántartási státus nélkül nem juthat legálisan álláshoz a városban. Ilyen engedély nélkül igen megnehezül a migráns számára a városi élet. E státus megszerzése létérdek, mert csak ennek birtokában juthat városi lakáshoz, kaphat orvosi ellátást stb. 40 millió fő településen belül változtatta meg lakhelyét, de 221 millió ember gyakorlatilag elköltözött a településéről. E nagyléptékű migráció a mezőgazdasági foglalkoztatottak más nemzetgazdasági ágban való elhelyezkedésével és a gyors gazdasági fejlődéssel magyarázható.

Érdekes a népszámlálásban összeírtak lakóhely szerinti megoszlása. Egymillió 20 ezer főnek nem a szárazföldi Kína az állandó lakhelye, de mivel több mint 3 hónapja ott laktak (vagy azt tervezték, hogy még legalább 3 hónapig maradnak), a népszámlálás szereplőivé váltak. Az összeírás szerint 235 ezer főnek állandó lakása Hongkongban van, 21 ezernek Makaón, 170 ezernek pedig Tajvanon, míg a külföldiek közül 121 ezer jött Dél-Koreából, 71 ezer az Amerikai Egyesült Államokból, 66 ezer Japánból, 40 ezer MyanmARBól, 36 ezer Vietnámból, 20 ezer Kanadából, 15-15 ezer Franciaországból és Indiából, 14 ezer Németországból és 13 ezer Ausztráliából. A maradék 182 ezer fő a fel nem sorolt országokra jut. A Kínai Nemzeti Statisztikai Hivatal (National Bureau of Statistics of China 2011) közzétette Kína teljes népességének számát, beleértve Hongkong, Makaó, sőt Tajvan népességét is. (Ismert, hogy Tajvan függetlenségét Kína nem ismeri el, saját részének tekinti.) E szerint népessége 31 millióval több (1371 millió), mert Hongkong 7,1 millió fővel, Makaó 550 ezer fővel, míg Tajvan 23,2 millió fővel növeli a szárazföldi Kínában összeírtak számát.

A migráció korszaka

A migráció megváltoztatta a tartományok közötti népességarányokat. Ennek legnagyobb nyertese a Guangdongi tartomány. E terület nevezhető a kínai gazdasági átalakulás zászlóshajójának, mivel az ország négy különleges gazdasági övezetéből három (közülük is talán a leghíresebb, a Hongkonggal szomszédos Shenzen (Sencsen)) itt található. Jelentős népességnövekedést produkált Shanghai (Sanghaj) és környéke, valamint a Bejingi (Peking) tanácshoz tartozó terület. Ki kell még emelni a szintén tenger menti Zhejiang (Csöcsiang) tartomány átlagosnál jóval nagyobb népességnövekedését is. A legnagyobb vesztesek: Sichuan (Szecsuán) és Hubei (Hupej) tartomány, mindkettő távol fekszik a tengertől. A legkisebb népességű tartományban, a Tibeti Autonóm Területen kismértékű növekedést regisztráltak, de 3 milliós népessége igen szerénynek tekinthető. A népszámlálás egyik hiányossága, hogy több mint 4,6 millió főnek nem sikerült megállapítani az állandó lakcímét, így ők egyik tartományhoz sincsenek besorolva, hasonlóan a 2,3 millió katonához, akikhez pedig nem kapcsoltak területi kódot.

A New York Times (2011. április 28.) egymondatos összefoglalója a 2010. évi előzetes eredmények megismerése után: a kínaiak mint a világ legnépesebb országának lakói a faluról városba költözések eredményeként urbanizáltabb körülmények között élnek, képzetesebbé és idősebbé váltak, a népességnövekedés üteme fele a megelőző évtizedének. A

világ leginkább a migránsok háromszázmillióhoz közelítő óriási tömegét tartja a legmeglepőbb eredménynek. Az ő munkájuk is fontos alkotórésze annak a hatalmas fejlődésnek, gazdasági növekedésnek, amit Kína 1978 óta minden évben megszakítás nélkül produkál. A migránsok keresetük egy részét falun maradt családtagjaiknak utalják haza, amivel jelentősen hozzájárulnak a kínai falu átalakulásához, modernizálásához. A felsőfokú végzettségűek számának óriási lendülete sokat segít abban, hogy Kína a világ legfejlettebb országai közé küzdje fel magát. A jövőbeli gazdasági fejlődés a feldolgozóipar mellett a szolgáltatást és a csúcstechnológiát felhasználó ágakat teszi a növekedés motorjává. A kínai mérnökök készen állnak az új feladatok teljesítésére. A kínai tudományos képzés is látványosan szélesedik, már több PhD-fokozatot ítélnék oda évenként, mint az Amerikai Egyesült Államokban.

A nyitás politikája (1978) óta Kína olyan gazdasági növekedést produkált, amihez nincs mérhető az emberiség modern kori történetében. Az elmúlt években sorra előzte meg a bruttó hazai terméket (GDP) tekintve Olaszországot, Franciaországot, az Egyesült Királyságot, Németországot és (2009-ben) Japánt. A Goldman Sachs amerikai gazdaságkutató intézet egyik vezető közgazdászának számításai szerint 2027-re Kína GDP-je eléri az Egyesült Államokét (az egy főre jutó GDP-ben azonban az USA előnye még hosszú ideig tartható). Az Európai Unió előnye is sokáig fennmarad, mivel gazdasági teljesítménye éppen az Egyesült Államok és Kína együttes termelésével egyenlő (Hajnal 2010).

Néhány kínai sajátosság

Kína legnagyobb demográfiai problémája az „egy gyermek politika” egyik következménye, hogy jelentősen megbomlott az újszülöttek között a fiú–lány egyensúly. Mivel a lánymagzatok sokkal gyakrabban válnak abortuszok áldozatává, ma 100 lány-újszülöttre 118 fiú jut. Ennek komoly következményei a párválasztás időszakában lesznek, illetve már ma is vannak, mivel az említett politika három évtizede tartó történetének egyik „eredménye”, hogy a kínai fiatalemberek milliói nem találják párjukat – mert nincsenek. Észak-Koreából néhány tízezer fiatal nő érkezéséről folynak tárgyalások, de ez csepp a tengerben.

Gyors változásra e téren nincs remény. 2000 decemberében a kínai kormány elfogadta a Kína népességfejlődése a XXI. században című dokumentumot, melyben lehetővé teszik a népesedéspolitikai módszerek finomítását, de az „egy gyermek politikát” nem adják fel. Annak ellenére sem, hogy a népesedési világértekezletek akcióprogramjai hangsúlyozzák, hogy az egyének reprodukciós jogai fölülte állnak az adott ország népesedési céljainak, és a nők szabadon határozhatják meg gyermekeik számát és születési idejüket. Kínában viszont nem engedik meg a nőknek, hogy elhagyják a fogamzásgátlók szedését, és természetesen nem dönthetnek gyermekeik számáról és a szülés(ek) időzítéséről sem. Sok időnek kell még eltelnie ahhoz, hogy a világ legellentmondásosabb családtervezési gyakorlata a fejlett országokét kövesse (Kaufman 2006).

Kínában is népszámlálási törvénnyel írták elő az adatszolgáltatás kötelező voltát. Kiemelték a kérdőíven szereplő adatok bizalmas jellegét és azt, hogy az ott szereplő adatok csak népszámlálási célra használhatók fel. E hatalmas munka pontos végrehajtásához a statisztikai hivatalon kívül jutott feladat a Humán erőforrás Minisztériumnak, a társadalombiztosításnak, a Családtervezési, valamint a Tájékoztatási Minisztériumnak is.

A korábbi censzusoktól eltérően (amikor a kínai állampolgárokat írták össze) 2010-ben minden Kínában élő személyről kérdőívet töltöttek ki, beleértve a külföldieket is, ha legalább hat hónapja ott laktak. Aki csak három hónapja lakott Kínában, de közölte, hogy még legalább három hónapig ott tartózkodik, ő is az összeírtak közé került. Az összeírásnál a jelenlévőket és a háztartás-nyilvántartási rendszerben szereplő, elvándorolt személyeket vették figyelembe. A népesség egy részéről rövid kérdőív készült (háztartásonként és személyenként kevesebb mint 10 kérdést tettek fel), másik részükről hosszú (amelyben 20 háztartási és 25 egyéni kérdésre kellett válaszolni). Az összeírók személyes felkérésrel végezték munkájukat. Lehetőség volt önköltésre is, főleg a városokban és a nemzetközi migránsoknál. Nagy gondot fordítottak a minőségbiztosításra, az összeírás minden mozzanatában és részletében, mivel különösen az 1978 előtti kínai statisztikákat jelentős hibák terhelték (Chow 2006). Legalább három területen kellett jelentős tudatformáló munkát végezni. Meg kellett győzni a családtervezési hiba miatt pénzbüntetésre ítélteteket arról, hogy korábbi büntetésüket itt nem regisztrálják, az illegális migránsokat, hogy nem küldik vissza őket falujukba, és mindenkit arról, hogy a népszámlálásnak nincs köze a helyi adózáshoz (Nailin 2010). A kínai népszámlálás feldolgozási ideje – figyelembe véve az óriási adatmennyiséget – relatíve rövid, a tervek szerint mindössze 1 év.

IRODALOM

- Chow, G.* (2006): Are Chinese official statistics reliable? CESinfo Economic Studies, 2.
Hajnal Béla (2010): Kína, a világ új műhelye. Élet és Tudomány, 3.
Kaufman, J. – Zhang, E. – Xie, Z. (2006): Quality of Care in China: Scaling Up a Pilot Project into a National Reform Program. Studies in Family Planning, 37.
Liang, Z. (2001): The age of migration in China. Population and Development Review, 3.
Nailin, F. (2010): Analysis on Quality of China's Population Census Data: Thoughts for 2010. National Bureau of Statistics of China
National Bureau of Statistics of China (2011): Press Release on Major Figures of the 2010 National Population Census
Shen, J. – Chu, D. – Zhang, Q. – Zhang, W. (1999): Developing a Census Data System in China. International Statistical Review, 2.
The New York Times (2011): New Census Finds China's Population Growth Has Slowed. April 28.

Kulcsszavak: Kína, népszámlálás, lassuló népességnövekedés, migráció, urbanizáció, „egy gyermek politika”.

Resume

The author summarizes the short history of Chinese population censuses (1953, 1964, 1982, 1990, 2000, 2010). As a result of the „single-child-policy” in force since 1980 the population of China grew only by 126 million persons in the period between 1982–1990, by 132 million between 1990–2000, but between 2000 and 2010 only by 74 million persons. The past decades are called as the age of migration in China, because during the three decades hundreds of millions migrated from villages to towns. In the regional distribution of population significant restructuring occurred in favour of the Seashore region. The biggest achievement of the past decade is the increase in educational attainment, e.g. the number of people with tertiary education increased two and a half times. Methodology of the population census almost entirely falls in line with the European standards.